

Сокол О. І.,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

викладач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ
Христюк О. С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИ, ЩО ВЧИНЯЄ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Одним із основоположних прав людини є свобода від насильства. Однак доволі розповсюдженим насильницьким посяганням, що здійснюється щоденно, є домашнє насильство. Поширення проявів домашнього насильства не лише руйнує гармонію, злагоду в родині, спричиняє сімейне неблагополуччя, а й виступає однією з передумов злочинності в суспільстві загалом. Станом на 1 січня 2022 року в Україні є 46 притулків для людей, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі. Рік тому таких притулків було лише 33. Найбільше звернень про насильство в сім'ї надходило від жінок – 233 210. Чоловіки зверталися до правоохоронних органів з цього приводу 45 677 разів, а від дітей надійшло 5 334 таких звернення. Така тенденція свідчить, що українці все більше визнають домашнє насильство проблемою та не бояться говорити про нього [5].

Слід зазначити, що насильницькі дії з боку членів власної родини завдають більш серйознішої психологічної та фізичної шкоди, ніж аналогічні вчинки від сторонніх осіб. Вони порушують основний принцип життєдіяльності родини – безпечне та комфортне існування будь-якого її члена.

Розглянемо особливості мотивації дій особи, що вчиняє домашнє насильство. Соціально-психологічні ознаки особистості злочинця характеризують спрямованість особистості, її мотиваційну сферу, систему потреб, уподобань та інтересів конкретної особи. Вважається, що спрямованість (установка) таких осіб є асоціальною, мотивація є анархічною, егоїстичною. Потреби є викривленими, а способи їх задоволення – суспільно небезпечними. Для окремих злочинців є характерним психологічне відчуження, відсутність емоційних контактів з іншими людьми.

Світ сприймається ними як негативний, ворожий. Це обумовлює внутрішню готовність до вчинення злочинів з метою захисту своїх інтересів або інтересів своєї соціальної групи [1, с. 6].

Потреби і мотиви як чинники насильницької поведінки досліджуються у працях багатьох вчених. На думку, Д. Джиллінгена, головним психологічним мотивом або чинником насильницької поведінки є бажання позбутися сорому та приниження і замінити його на почуття гордості (почуття власної значущості, гідності тощо) [2, с. 77].

Серед соціально-психологічних властивостей особистості кривдників важливу роль відіграє девіантна поведінка особи, яка актуалізується під час міжособистісних зіткнень та мотивується прагненням помсти за завдані в минулому приниження, побиття, знущання. О. Гумін зазначає, що дослідження кримінальних справ, у яких постраждалою від домашнього насильства особою був неповнолітній, засвідчило, що серед встановлених мотивів, 55,5 % становлять неприязні стосунки, 22 % – помста, 18,5 % – корисні мотиви, 4 % – інші мотиви. Крім цього, за даними, що наводить автор, 73,2 % засуджених, на момент вчинення злочину перебували у стані сп'яніння [3, с. 99]. Схожі дані наводять О. Бандурка, К. Левченко, І. Трубавіна, які зазначають, що на момент вчинення злочину більше 70 % кривдників перебували в стані алкогольного сп'яніння [3, с. 115].

Б. Головкін зазначає, що кривдники відрізняються емоційною нестійкістю, імпульсивністю вчинків, домінуванням насильницьких стереотипів поведінки у конфліктних ситуаціях, з них близько 1/3 мали психічні аномалії в межах осудності або попередні судимості [4, с. 45].

Також до морально-психологічних особливостей сімейних кривдників відносять знижені морально-етичні норми та наявність специфічних психологічних ознак. Зокрема, більше ніж 3/4 сімейних кривдників мають виражені риси інтроверсії з флегматичним і меланхолічним типами темпераменту, що відрізняє їх від категорії загальнокримінальних насильницьких злочинців та одночасно це супроводжується підвищеним рівнем дратівливості, запальності, грубості з проявами вербальної та деструктивно спрямованої агресивності, яка в чоловіків частіше поєднується з фізичною агресією [6, с. 301].

Розглядаючи морально-психологічні ознаки кривдника, деякі дослідники класифікують їх на типи. Зокрема, О. Джужа виділяє такі, що вчиняють домашнє насильство, як-от:

– Ситуативний або легковажний тип, до якого належать особи, які характеризуються позитивно або нейтрально. Вони зазвичай схильні до наслідування загальноприйнятих правил соціальної взаємодії. Їм притаманні невміння стримувати себе в конфліктній ситуації, соціальний інфантилізм, відсутність інтелектуальних, емоційних і вольових ресурсів, необхідних для вирішення складної конфліктної ситуації, нездатність прогнозувати наслідки власних вчинків тощо. Ці особи вдаються до насильства в сім'ї внаслідок впливу конфліктної ситуації, що виникає раптово і не впливає з їхньої попередньої поведінки. Кількісний показник представників зазначеного типу становить 30,9 % [1, с. 100].

– Представники проміжного типу мають негативну характеристику, у минулому були випадки, коли допускалися порушення морально-етичних норм шляхом вчинення протиправних діянь, у тому числі насильницького характеру у родинних відносинах. Також спостерігалось неналежне виконання вимог, правил, встановлених суспільством, проте спрямованість яких на вчинення насильницьких посягань проти особи явно не виражена. Вчинення ними дій, які носять насильницький характер і належать до розряду кримінальних правопорушень, нерідко стає для них способом досягнення мети, до якої вони йшли і вона має для них велике значення, способом заволодіння певним соціальним благом (наприклад, затвердження в ролі голови сімейства, самоствердження, підкорення своїй владі, заволодіння матеріальними благами тощо) Кількісний показник представників цього типу становить 27,1 %;

– Стійкий або агресивний тип, представникам якого притаманні чітка та стійка агресивно-насильницька спрямованість, стереотип застосування грубої сили. Їхня злочинна насильницька поведінка в сім'ї впливає зі звичного стилю життя та зумовлена стійкими антигромадськими поглядами, асоціальними установками й орієнтаціями. У сім'ї такі особи зазвичай самі створюють провокаційну ситуацію. Їхній спосіб життя є аморальним та антигромадським. Питома вага злочинців такого типу становить 24,8 %;

– Злісний тип, представники якого відрізняються чіткою і стійкою агресивно-насильницькою спрямованістю, яка має глибоко вкорінений, домінуючий, злісний характер, унаслідок чого їхні злочинні дії значною мірою втрачають ситуаційний характер. Провокація з боку потерпілого здебільшого взагалі відсутня або незрівнянна з наслідками, які наступили. Зазвичай вони самі створюють конфліктну ситуацію для задоволення власного бажання застосувати до потерпілого насильство (часто насильство в сім'ї вони вчиняють за відсутності будь-яких міжособистісних конфліктів). Їм притаманний максимальний рівень агресивності, що є для них домінуючим способом самоствердження та має характер самоцінності. Тому сімейне насильство для них є самоціллю. Серед загальної кількості осіб, засуджених за насильницькі злочини в сім'ї, представники цього типу становлять 17,2 % [1, с. 101].

Отже, проблема особи злочинця є однією з центральних та найбільш складних досліджуваних проблем. Свідомість особистості є нестійкою, тому досить специфічною психологічною складовою є мотивація кривдника, адже існує велика кількість факторів, що впливає як на причину вчинення насильницьких дій, так і на їх результат. Важливо, що саме мотив особи злочинця дозволяє виокремити та змодельовати типову поведінку кривдника, особливо способи, якими особа може намагатися досягнути цілі, а також може допомогти уникнути жертві домашнього насильства фатальних наслідків.

Список використаних джерел

1. Біленко П. С. Кримінологічна характеристика кривдника. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2(86). 2019, с. 95–105.
2. Кривачук Л. Чинники та наслідки насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми у контексті реалізації державної політики щодо дітей в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. Вип. 4. С. 76–78.
3. Митник У.М. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії домашньому насильству в Україні та країнах Європейського Союзу : дис. докт. філос. наук : 12.00.08. Київ. 2021. 252 с.
4. Основні риси особистості, яка чинить насильство в сім'ї. *Кримінальне право України*. 2006. № 11. С. 44-46.

5. Портал Міністерства внутрішніх справ. URL: <https://mvs.gov.ua/press-center/news/katerina-pavlicenko-u-2021-roci-do-policiyi-pro-domasnje-nasilstvo-zayavili-na-56-bilse-gromadyan>.

6. Слухасенко Ю. Криміналістична характеристика домашнього насильства. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. № 3(91). 2020, с. 295–306.

Старинець А. Ю.,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 3 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
превентивної діяльності та забезпечення
корупції навчально-наукового
інституту № 3 Національної академії
внутрішніх справ **Федоровська Н. В.**

СУДОВА ПРАКТИКА У СПРАВАХ, ДЕ ЧОЛОВІКИ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Коли йдеться про проблематику домашнього насильства, у більшості з нас одразу перед очима виникає картинка, де матір із дитиною потребує захисту від чоловіка-кривдника. Водночас ця тема набагато ширша, ніж просто «жіноча проблема». Потерпілою особою, так само як і кривдником, може бути кожен із нас, незважаючи на вік та стать, соціальний рівень тощо. Насилля може виникнути не тільки між партнерами у шлюбі, а й між родичами, рідними або навіть сусідами в гуртожитку, із якими є спільний побут [1].

Проблеми чоловіків як групи, яка потерпає від насильства, все ще залишаються найменш обговорюваними серед усіх. Але такі випадки існують. Минулого року Уповноважена ВРУ з прав людини Людмила Денісова на своїй сторінці у Facebook зазначила, що упродовж року до неї надійшло 180 звернень з питань захисту від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, з яких 20 % – від чоловіків.